

Et angreb på Sønderside under Kejserkrigen og angrebets ledere

Af H. K. Kristensen

Kærgaard Birks tingbog for 11. januar 1639¹ har et indført stokkenævnt af ikke ringe interesse. Det lyder:

»Christen Madsen i Lundtarp² i dag for tingsdom begærede og tilspurgte mænd og folk, så mange, som da tilstede var, om de ville vel gøre og meddele ham deres sandheds vidnesbyrd, hvorledes det haver sig tildraget med ham i fjendernes tid anlangende den store skade og afbræk, ham er vederfaret i adskillige måder. Så fremkom disse efternævnte [her følger 24 personers navne, nemlig 14 fra Ho, 4 fra Bredmose, 1 fra Mosevrå, 5 fra Oksby, 1 fra Føynæring³ og 1 fra Sønderside] i dag for tingsdom, vond hver med oprakt finger og Helligånds ed, at dennem er hver fuldvitterlig i Guds sandhed, at udi fjendernes tid 1629, da velbyrdig *Corfitz Ulfeld* var med Kgl. Maje-stæts folk for Sønderside lie [= leje] opkommen og gjorde fjenderne afbræk, og desimidlertid boede forne Chr. Madsen på Sønderside, og samme tid blev angiven for fjenderne, at han skulle have været med kongens folk og var årsag til, at kystens folk fik samme skade, og for den årsag tog fjenderne ham og hans hustru fangen og udplyndret hans hus med al dis indhavende borttagen, og derefter [kom] forne Christen Madsen løs fra dem igen, da klaget han sig meget for hans breve og qvittanser, der den tid var blevet ham forkommen og borte med alt andet hans gods, eftersom der intet blev beholden af hans gods i huset samme tid dennem tilgode, hvorudover [han] deraf haver bekommen en mærkelig stor skade. Stod forne mænd og folk med Christen Madsen til vedermålsting, der dette stokkenævnt blev indtegnet.

Christen Madsen tog stokkenævnt«. ⁴

Begivenheden, der vidnes om, foregik under Kristian IVs deltagelse i trediveårskrigen, da Danmarks lange nedgangsperiode begyndte 1626 med det tabte slag ved Lutter am Barenberge. 1627 blev det til en hovedkulds flugt mod nord for hans hære, hans tyske ryttere rasede som vilde dyr, så det kort efter hed, at de »sig straks fast over ganske Jylland haver udsprede, den største part af adelen samt præster, borgere og bønder

forrøvet og frataget deres rørende formue samt våben og værge, så vidt de har kunnet overkomme, dem, som sig ikke godvilligen ville lade berøve, ihjelslagen, ægtemænds hustruer og børn udi mændenes og forældrenes åsyn voldtagen, og sig således forholdet som vore argeste fjender«.

- Jyske lensmænd blev ligefrem opfordret til at slå de tøjløse soldater ihjel. Jeg har dog ikke fundet beviser for, at disse grusomheder er blevet udøvet i den vestlige del af vort amt.

Efter disse flygtende ryttere kom rigets egentlige fjender, Wallensteins horder, der besatte hele Jylland. Det hjalp vel noget, at de var under kommando, hvad ikke kunne siges om Kristian IVs flygtende og plyndrende skarer.

Hvem er den Corfitz Ulfeldt, der foretager aktionen?

På den tid var der to velbyrdige unge mænd med dette navn, to fætre, som begge gjorde sig navnkundige. Den ene var den Corfitz Ulfeldt, vi alle kender, som senere blev rigens hofmester og Kristian IVs svigersøn, men ham kan det ikke være, da han 1628-29 opholdt sig i Padua for at studere.

Det må da være den anden Corfitz Ulfeldt, der netop er en af dem, der bekræfter sangens ord om, at »Vort fødeland var altid rigt på raske orlogshelte, der anså taperhed for pligt og skjalv ej, når det gjældte«.

Han var født ca. 1600, nogle år før fætterten, antagelig på slægtens herregård Selsø i Sjælland. Faderen var rigsråd og rigsadmiral Mogens Ulfeldt, og moderen var Anna Munk, som på grund af en »bedrift«, vi kun kan gisne om, vakte ægtemandens vrede i den grad, at han med kongens tilladelse indespærrede hende på Selsø. Faderen døde 1616, men Anna Munk forblev i fængslet til 1623, da sønnerne gav hende fri. Men Kristian IV, der ellers selv begik adskillige »bedrifter«, beordrede hende i fængsel igen. Et par år før faderen døde, hvade han sendt sine tre sønner, der da kun var drenge, til universitetet i Marburg, og senere var de i Herborn og Basel, og de kom først hjem efter faderens død.

1624 fik de atter en opsang af kongen: de drev deres ung-

domstid hen i hjemmet, de skulle snarest tage til fremmede steder og uddanne sig! Corfitz afhændede da slægtsgården, og så er han vel gået i fremmed krigstjeneste, indtil »Kejserkri-gen« drev ham hjem. Broderen Christian havde imidlertid fået lov til at tage sin mor med til sin gård Tvis kloster. I 1628 lykkedes det at skaffe moderen hendes fulde frihed.

Paul G. Ørberg, der indgående har skildret Corfitz Ulfeldts levned i Fra Viborg Amt 1972, skriver, at hvad Corfitz Ulfeldt foretog sig under den danske del af krigen, derom tier kilderne.⁵ Her giver Christen Madsens stokkenævn nogen ny oplysning: Ulfeldt var leder af en lille deling af Kgl. Majestæts folk på et lynangreb mod Wallensteins folk ved Sønderside i foråret 1629.

Selve datoen nævnes ikke, men vi kan nogenlunde regne os til den. Freden blev undertegnet af Wallenstein og Tilly i Lybeck den 27. maj 1629, og den 29. maj forlod de sidste fjender Varde. Om vinteren sejlede man ikke, da blev skibene lagt i vinterleje og aftaklet. Normalt begyndte skibsfarten i marts-april. Af Ho-skipperen Søren Raschs optegnelser fremgår det, at i årene 1816-1830 satte han 8 gange sit skib i vandet i marts, 5 gange i april og kun én gang den 27. februar (1821). I reglen gik det et par dage eller flere med istandsættelser og forberedelser, så først derefter tog man til søs.⁶ Antagelig er angrebet da sket i marts-april. Det passer udmærket med, hvad vi ved, der da skete lidt længere mod syd.

Da Wallenstein erobrede Jylland, havde han måttet gå forbi vore to fæstninger ved Elben, Krempe og Glückstadt. Krempe blev dog i 1628 efter langvarig belejring erobret af Tilly, mens Glückstadt trods nød og mangel forblev på vore hænder. Her-til må Ulfeldt være kommet og trådt ind i forsvaret. Kommandanten, den engelske oberst Charles Morgan, gik i april 1629 efter kongens ordre til angreb på det vestlige Slesvig. Han erobrede Nordstrand og gjorde landgang på Vestkysten. Det er i forbindelse hermed, man må se Corfitz Ulfeldts aktion.

Sønderside var ikke blot egnens største fiskerleje, men tillige

en ladeplads og handelsplads, hvortil der var knyttet skibsfart til Holland, Elb-egnene og Norge.⁷ Fjenden har åbenbart frygtet landgang på slige steder, hvorfor de havde vagthold ude ved egnens »havne«. Det fremgår af Varde bys regnskaber, idet byen nemlig har måttet levere øl til disse poster. Man måtte sende til *Strandby*, hvor »øversteløjtnanten« en tid i august måned havde ophold, ja, endog »fyrsten af Haderslev« (formodentlig den kejserlige generalvagtimester Frants Albrecht af Sachsen-Lauenborg), der havde fået anvist Haderslev amt til sit underhold. Endvidere var der vagter i *Hjerting*, *Sønderside* og *Lønne*. Sønderside havde åbenbart den største vagt, for gentagne gange måtte Varde sende 1 tønne øl til de tørstige soldater derude.⁸

Året efter fredsslutningen blev Ulfeldt gift med Else Andersdatter, enke efter den berygtede Anders Lindenov. Hun ejede Bonderup i Merløse og senere Skovsgård i Tapdrup, men fragik arv og gæld efter Lindenov. Også Ulfeldt havde det hårdt økonomisk i disse år. Efter broderen Christian, som faldt i krigen 1627, havde han arvet Tvis kloster, men både den og Krogsdal i Ulfborg herred måtte han pantsætte. Da udnævnte kongen ham 1633 til orlogskaptajn, og med iver kastede han sig over de opgaver, det pålagdes ham at løse. Han kontrollerede besejlingen af Elben for at sikre, at en Elb-told blev betalt, og senere hvalfangsten på Spitsbergen (Svalbard), hvor en bugt, »Ulfeldts Bay«, længe bar hans navn. 1640 førte ham et gesandtskab til England og led på denne rejse meget af storm og modgang. I slaget på Kolberger Heide var han Pros Munds viceadmiral. I det senere slag under Lolland, hvor Pros Mund stod ene med sin lille afdeling over for den frygtelige overmagt af den forenede svenske og hollandske flåde og blev fuldstændig knust, skød Ulfeldt det svenske »Svarte Arent« i sænk, men blev så beskudt, at hans skib bordedes, og hårdt såret med det ene lår knust af en fjendtlig kanonkugle faldt han i fangenskab, hvor han døde to dage efter, den 15. oktober 1644.⁹

Om selve angrebet på Sønderside giver stokkenævnet ikke

mange oplysninger. Man »gjorde fjenderne afbræk«, og Christen Madsen »havde været med kongens folk«, hvad der vel vil sige, at han havde vejledet dem og vist dem fjendens opholdssted, og han må vel have haft forbindelse med dem i forvejen. Om det er blevet til kamp, eller om tyskerne var flygtet forinden, ses ikke. Nogen større styrke har her ikke været, og det har Ulfeldt sikkert heller ikke haft. Hvad det vil sige, at Chr. Madsen var årsag til, »at kystens folk fik samme skade« er ikke klart. Man kan ikke se, hvem der giver dem skaden, om det er de danske tropper eller fjenden. Ulfeldt har selvfølgelig ødelagt fjendens anlæg og måske afbrændt de huse, hvor de havde bolig, selv om det gik ud over fiskerne, eller hvem der nu var, som ejede husene. Men det kan også tænkes, at da Ulfeldt var rejst af sted - det var jo kun et kortvarigt commando-raid - og da fjenderne kom tilbage igen, har de ikke blot ladet deres repressalier gå ud over Chr. Madsen, men de kan også have omfattet andre. At det er gået hårdt ud over Chr. Madsen, og at det har kostet ham en væsentlig del af hans formue er jo tydeligt nok.

Hvem var da den stedlige hovedmand?

Det er sikkert ham, der 1631 er foged på Frøstrup, da han optræder på ejeren Mogens Kaas' vegne og godkender en vej i Lønne tæt ved Landsø. 1623 hed fogeden på Frøstrup Mads Madsen,¹⁰ og det er måske Christen Madsens fader.

12. september 1638 døde herredsfoged i Vester Horne herred og birkefoged i Kærgaard birk *Christen Gregersen i Lundtarp*, og en måned senere døde hans enke Kirsten Pedersdatter.¹¹

Lundtarp hørte under kronen, og lensregnskabet 1638-1639 viser, at netop da fæster Christen Madsen gården, idet en post melder, at han gav 60 Rdl. i indfæstning.¹²

Da fæstegårde på den tid, lige så vel som selvejergårde, næsten altid overtoges af afdødes søn eller svigersøn, hvis ikke der var en enke, der kunne føre fæstet videre, kan man vel antage, at Chr. Madsen er Chr. Gregersens svigersøn. Hans kone hed netop Anne Christensdatter, og deres søn hed Chri-

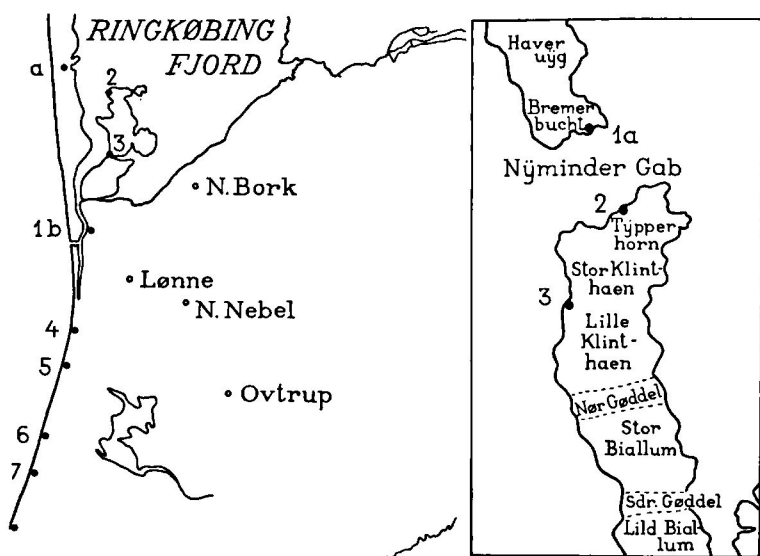
sten Christensen, hvilket gør antagelsen i høj grad sandsynlig, da sønnen åbenbart er opkaldt efter morfaderen. Yderligere troværdigt bliver det, når man opdager, at Chr. Madsen har afløst Chr. Gregersen i begge hans embeder. Han har dem 1639. Det fremgår af tingbøgerne. Han har vel også vikarieret for svigerfaderen under dennes sidste sygdom. Har han været ridefoged eller bestyrer på Frøstrup, har han allerede den gang måttet sætte sig ind i juraen for at kunne klare en sådan stillings mange retssager.

Forinden han blev herredsfoged, og vistnok også mens han var det, har han åbenbart drevet handel. Mange herregårdsforpagtere drev studehandel, og det gjorde fogderne vel også. Som nævnt havde ægteparret 1629 et hus i Sønderside, selv om han måske allerede dengang var foged på Frøstrup. Der foregik megen sejlads fra dette leje, så der var livlig forbindelse både med Holland, Glückstadt, Hamborg og Norge. Ligesom borgerne i Ribe og Varde opkøbte fisk og behandlede dem for at sælge dem som tørfisk på bl. a. de nævnte fremmede steder, har han muligvis gjort det samme, og det var rart at bo nær »havnen«, når skibene kom med varer. - Endnu 1664 havde Johan Corneilisee i Amtsterdam 80 Rdl. tilgode hos ham.¹³ Det vidner om hans forbindelser dernede.

Ellers kan vi ikke følge denne handel, men vi ser ham senere som herredsfoged drive handel, når lejlighed bød sig. I juni 1643 kom en norsk skipper, Peder Bertelsen, med en ladning tømmer, men sejlede fast »på en sande ved Klinthørn« (nuværende Store og Lille Mjøl mellem Værn og Tipper).

For at lette skibet så meget, at det atter kunne flyde, kastede han en stor del af tømmeret i havet, der så ville skylle det ind på stranden, der var deller (brædder), barkuner (lange træstykker), 4 tylt fyrresparrer, 5 favne »bredved« (brændeved?), 12 snese »boendstaager« (bundstager) m.m. Tømmeret drev ganske vist i land ud for Klinthørn, men det blev desværre ikke liggende der så længe, at skipperen kunne hente det. Mange kystboere var effektive til »at malke den blå ko«.¹⁴

Peder Bertelsen måtte indrømme og erklære, at dette »træ

Kort over Nymindegabegnen. T.v. det nutidige, halvøen inde i fjorden er Værnet og Tipperne, t.h. denne halvø 1680. 1a og 1b Nymindegab, flyttet af hensyn til geologiske forandringer. 2. Tipper. 3. Klinthane. 4. Hüge. 5. Hennebys fiskerboder. 6. Tudal. 7. Tudhul. (Efter H. K. Kristensen: *Gl. sydvej. Fiskerlejer*).

er mig imod min vilje borttagen, og ikke mig igen måtte leveres«. Derfor solgte han træet til Chr. Madsen, der straks betalte skipperen, og fik skriftlig fuldmagt til »samme træ at annamme og indføre i mindelighed eller ved retten og den sag i alle måder at gøre sig så nyttig, som han kan.¹⁵ Chr. Madsen har ment, at han som birkefoged har kunne skaffe sig det forsvundne tømmer, som han selvfølgelig ikke har givet den fulde pris for. Tangen (idag Tipperhalvøen, se vedføjede kort) hørte dengang til Lønne sogn og dermed til Kærgård Birk.

Efter den næste krig, Torstenssonskrigen, spurgte Chr. Madsen i 1647 »menige herredsmænd, som i dag tilstede var« (på tinget), om de ville kundgøre, hvordan han havde opført sig under krigen såvel som før og efter, og hvis nogen havde noget at klage over, om de da ville tilkendegive det. Tingforsamlin-

gen, en større mængde, svarede da, »at de vidste ham intet at beskyldte end ære og godt, og det som en ærlig og oprigtig dannemand og herredsfoged egner og vel anstår både i fjendens tid som før og efter«. - Allerede året før havde han fået et tilsvarende vidnesbyrd fra Kærgård birketing.¹⁶

Så vidt man kan skønne, havde folk også grund til at give ham et godt vidnesbyrd, selv om disse her er holdt i de sædvanlige vendinger. Hans domme synes retsindige, egne tilgodehavender venter han temmelig længe med at inddrive ad rettens vej, og han er heller ikke bange for at række folk en hjælpende hånd. Da således fæstningsvolden på Riberhus under Torstenssonkrigen 1644 skulle sættes i stand, udlagde han betalingen til arbejdets udførelse for adskillige. Den lød på 2 mark til 1 sdl. pr. gård.¹⁷ I oktober 1646 måtte han stævne de sidste af dem, han havde betalt for, for at få sine udlagte penge igen.¹⁸

1640 fæstede han den halve N. Nebel konge-korntiende, men måtte flere gange gå rettens vej for at få tienderestancer ind. 1646 efter krigen måtte han endog stævne 19 Nebelsognere. I 1651 er der folk, som skylder for både 4 og 10 år. Forøvrigt udstedtes der 8. februar 1640 et kongebrev, der bl.a. bestemte, at når Chr. Madsen døde, måtte sognepræsten i Lydum og Lønne, som dengang var ét pastorat, fæste denne halve tiende. Endvidere var Chr. Madsen kirkeværge i Lunde. Vi ser, at han indkræver landgilde af kirkens ejendom.¹⁹

Hans gård, Lundtarp, var en god gård, der 1688 blev taxeret for godt 6¾ td. hartkorn. I 1649 er Christen Madsen bange for, at kongen vil afhænde gården, og herredsfogeden ønsker ikke at komme under herremænd, og desuden bestod hans løn i gårdens landgilde, og den lønning ville han nok nødig have ændret. For at få regeringen på andre tanker, ønskede han at fastslå, hvor uundværlig gården var for kronen. På herredstinget tog han da et tingsvidne af 24 dannemænd, der bevidnede, »at den gård i Lundtarp, Chr. Madsen, herredsfoged, nu ibor, er beliggende noget nær nordligst i Riberhus len, mellem Riberhus og Lundenæs len og har altid været, så længe de kan

mindes, mand efter mand en gæstegård for Kgl. majestæts bud (folk) og lensmandens folk, og i forn^e tider haver altid været boende i forn^e gård Kgl. majestæts herredsfogder og delefogder, mand efter mand, og endnu i forn^e gård bor forn^e herredsfoged Chr. Madsen, og at de ikke kunne synes forn^e gård kunne mistes fra kronen uden skade«. - De 24 mænd afgav endnu et vidne, nemlig at da Chr. Madsen overtog gården for 10 år siden, var den meget bygfældig, så han måtte »nedtage det, som ikke faldt neder og af ny opsætte«. ²⁰

Han slap med skrækken, først efter hans død skete der mærkbare forandringer i ejerforholdet, og dog kom gården ikke ganske bort fra kronen. Den udlagdes nemlig til ryttergods.

1652 havde Chr. Madsen et fælt uheld, hvorom han tinglæste: »Kender jeg Christen Madsen i Lundtarp og giver hermed tilkende, at mit sædvanlige signet udaf sølv er af mit hus blevet bortstjålet eller mig fordulgt, hvorfor jeg samme signet undsiger, såvel som om nogen skelmske breve kunne nu herefter findes, som min hånd ved signetet ikke findes hos skrevet, dog hvis breve og brevdomme til ting ved lov og ret er passeret undtagen, da vider jeg sådanne breve såvel den for en falskner, som sådant brev i rette bær, så jeg og mine arvinger vil hermed have samme signet for os herefter kasseret, såvidt haver jeg med egen hånd herunder og til vidnesbyrd og bekræftelse med sønner med egne hænder underskreven«.

For øvrigt røber tingbogen 1654 en interessant skik på herredstinget. Den viser, at herredsfogden havde en bestemt myndighed, som vist ellers alene tilkom lensmanden. Netop dette, at Chr. Madsen tager et stokkenævn om forholdet, lader ane, at visse herredsfolk ikke har fundet det rigtigt. Tingbogen melder følgende:

»Christian Madsen i Lundtarp var i dag et sandfærdigt stokkenævn begærende af efterskrevne dannemænd, som her i dag på tinget tilstede var, om det ikke er dennem fuld vitterligt, at både han og hans formænd herredsfogder her i herredet ikke altid haver haft den mulighed i deres fraværende forhindring eller svaghed at måtte forordne

en lovfast forstandig dannemand af sandemænd eller en anden af kongens tjenere til at holde ting for dem, så og udstede ved ham, vurdering af lav forfalden bo og gode efter forfølgnings indhold. Så fremkom Peder Jepsen i Kammsgård. . (med flere). . og svor, at herredsfogderne havde altid haft denne myndighed«. ²¹

Chr. Madsen oplevede endnu en krig og blev atter mishandlet og udplyndret. Det var under Carl Gustav krigene, da han fik stor indkvartering af svenskerne med deres officer Daniel Krixmand. Han blev slået og truet på livet, så han måtte rømme hus og hjem i mere end 24 uger. Og hvordan der så ud ved hjemkomsten, kan enhver regne ud. Men ikke nok med det, for derefter fik han indkvartering af vore »hjelper«, de kejserlige, med så mange folk og bæster, at de brugte alt hans korn, gammelt og nyt, og af, hvad der var tilbage af besætningen fortærede de bl.a. 3 nød (ungkreaturer), alle får og svin, og de tog også af husgerådet. Tømmer og træværk havde de brækket løs og benyttet til brændsel. ²²

Alt dette var nok for meget for hans kone. Kun få uger efter fredsslutningen døde Karen Christensdatter, og den 23. juni 1660 blev boet efter hende registreret. ²³

Chr. Madsen gifter sig påny. Karen hed den udvalgte, hendes efterhavn kendes ikke. Det var ingen herlighed, hun gik ind til. Der var nok et rigeligt indbo, men gammelt og medtaget. Der var ganske vist flere ting, som ellers ikke fandtes i et bondehjem. Selvfølgelig var der en reces og en lovbog, og der var klædeskab, kandeskab og bogskab med flere bøger. Der var delvis panelerede vægge, forholdsvis mange »skiver« (borde), kister og skrin, der fandtes også flere stole end ellers i bondehjem på den tid. Der var et »contor«, dvs. et mindre skab, oftest af fint udenlandsk træ, der var en sølvkande, som må have været skjult under krigen, og der var et gammelt sejerværk. Der kan også nævnes en gammel kårde(»koer«) og en madkurv, som nok har fulgt fogden til de talrige tingsstævner.

Men udsæden havde ikke nået den størrelse, som angives i

matriklen 1661. Der var 4 skabede heste, hvoraf de to døde ved denne tid, endvidere var der kun 2 køer, 2 kvier, 1 stud og 1 kalv samt 2 får.

Manden havde dog penge til gode, bl.a. 12 Rdl. hos en adelsdame, men han skyldte langt mere bort. Og gælden blev ikke mindre i den korte tid, det andet ægteskab varede.

Christen Madsen døde allerede i januar 1664, åbenbart 12. januar, da skiftet »30. dagen« holdtes 12. februar. På sygelejet var han helt klar over, hvad der forestod. I skiftebrevet hedder det: »Om den sal. mands livklæder blev berettet, at han udi levende live skiftede dem mellem hans børn, eftersom han på det sidste ikke fornum andet end dødsens visse advarsel«.

Klæderne var nok ikke det eneste, han skiftede og ordnede. Det fremgår klart, at både han og familien vidste, at boet var insolvent, og at man skulle søge at opnå akkord med kreditorerne, at svigersønnen Laurids Pedersen skulle have gården, som han åbenbart havde drevet den sidste tid. Det ses bl.a. af følgende indførsel: »Hvis (hvad) rugsæden sig belanger såvel som en ko og en blå kvie og en skimlet mærplag derpå fremlagde Laurids Pedersens hustru (med) sal. Christen Madsens hånd udgivne håndskrift, som han havde solgt til Laurids Pedersen og derfor var rigtig forbetalt«. Her nævnes intet om beløbets størrelse, eller hvor disse penge var blevet af. Ingen i forsamlingen protesterede. »Contoret« havde fogden foræret sin »svoger« (dvs. en slægtning ved ægteskab, her vistnok svigersøn), nemlig Mads Pedersen i Ribe, og enken undtog en gammel seng, hun selv havde bragt med ind i gården, »hvilken ikke blev sat formedelst den sal. mand selv havde givet hende den til hendes aftægt i hans velmagt«. Der må altså være aftalt en aftægt.²⁴

Det er interessant at sammenligne de to registreringer, den ved hans første kones død i 1660 og ved hans egen død 1664. De skabede heste er alle forsvundne og erstattet med 5 værdifulde friske heste og et føl, også kobestanden er forbedret, sejerværket er bragt til reparation i Varde, men sølvkanden var

pantsat for 10 rdl., skønt den var 20 rdl. værd, og gælden var forøget med nye lån, og bl.a. med »børnepenge« (arvebeløb) og rest af mødrene arv. Skiftet efter Chr. Madsens første kone må være opgjort på den måde, at der da var en ikke ringe formue at dele. Men alle gældsposter var nok ikke kommet med. Der var også et par »håndskrifter«, hvor herredsfogden havde lovet at inddrive beløb på 50 rdl. og 9 sdl., og lovet, at hvis han ikke fik pengene, ville han selv betale, og nu krævedes pengene af boet.

Borgmester Staffen Nielsen i Varde havde staldet et par stude for afdøde og krævede 10 rdl. i foderpenge, flere tjenestefolk havde løn til gode, en endog for 3 år. I alt var der 51 forskellige krav. Kun et enkelt blev ikke godkendt, en Ribe-mand, Jens Mortensen, krævede 40 rdl. for udlæg ved en dom, men man fandt, »han ikke videre kunne tilkomme end 10 rdl. til kost og tæring«.

Boet var som nævnt insolvent. Enken havde fragået arv og gæld på de tre tingdage efter dødsfaldet ved sin lavværge Jens Pedersen i Hebo, og da faderen var død, ilede en søn til Viborg landsting, hvor han kaldtes »ærlig og velagt karl Christen Christensen i bemeldte Lundtarp«. Han indvarslede alle arvinger og kreditorer. Endvidere lejede man bud til fjerntboende kreditorer, f. eks. til Korsør, hvor borgmester Caspar Christensen Brandt havde 50 rdl. til gode. Disse foranstaltninger var antagelig alle tilrettelagt af den døende herredsfoged.

Ved skiftet gik alle kreditorer ind på akkord og eftergav 2/3 af deres tilgodehavende, og Laurids Pedersen, der så overtog gården, lovede at betale den sidste trediedel til påske 1665.

At det var krigenes ulykker, hvoraf de første ramte Christen Madsen efter angrebet på Sønderside, som forarmede ham, kan der næppe være tvivl om.

Lundtarp fik senere navnet Karlsgård. Et uklart sagn ville vide, at den engang havde været en herregård. Afdøde gård-ejer Chr. Nielsen (mtr. nr. 7, Søndertarp, Karlsgård) oppløjede i årene kort efter århundredskiftet nogle mursten og

bopladsrester på sin mark. Her var nok stedet for Lundtarp, stedet, hvor herredsfogderne havde boet og virket. Sagnet og folkemindet havde gjort dem til herremænd.

NOTER OG HENVISNINGER

Forkortelser: Kærgd. tb. = Kærgård birks tingbog, V. Vester Horne Herreds tingbog = V.Hd. tb.

1. De første blade af tingbogen mangler, og man har ment, den var fra 1638 (jfr. Fort/Nut. XV, s. 88), men den gælder 1639. Det ses bl.a. af, at bogen for tingdagen 12. april nævner »Langfredag holdet ingen Ting«, og det var i 1639, at langfredag faldt den 12. april, ikke 1638.
2. Nu Søndertarp, Lunde sogn.
3. Føynæring var en del af det store fiskerleje Sønderside.
4. Kærgd. tb. 1639, 11.11.
5. P. G. Ørberg: »Et kighul til Danmarkshistorien fra Tapdrup kirkes gravkælder« i Fra Viborg Amt 1972, s. 7-33.
6. Se H. K. Kristensen: En dansk bondeskippers historie. Bondeskipper Søren Rasch' optegnelser 1792-1848, 1977.
7. Se H. K. Kristensen: Gamle sydvestjyske fiskerlejer, 1965 s. 77-102.
8. Jens Olesen i Jy. Sml. 2. rk., IV, s. 499-506.
9. Se P. G. Ørberg: a.a.
10. Kærgd. tb. 1631, 10.6., 1623, 10.10.
11. Gravsten i Lunde kirkes våbenhus.
12. Riberhus lens regnsk. 1638-39 (Indfæstning og sagesfald), Kærgd. tb. 1639, 31.5. H. K. Kristensen: Lunde Sogn, s. 63.
13. Skiftet efter Chr. Madsen 1664, 19.3 VHD. tb.
14. Se Fra Ribe Amt 1972, s. 64ff.
15. Kærgd. tb. 1634, 16.6.
16. VHD. tb. 1647, 10.4., Kærgd. tb. 1646, 18.9.
17. Svenskerne havde i 1644 Riberhus besat fra 5. januar til 29. juli, da de overgav sig til danskerne, og atter fra 12. november til 30. december, da de nedsabledes af ærkebiskop Frederiks tropper (senere kong Frederik III) under et stormangreb. Under begge besættelser istandsatte svenskerne befæstningen, og de har altså krævet, at bønderne i lenet skulle gøre arbejdet.
18. Kærgd. tb. 1646, 16.10.
19. Riberhus Lensregnsk. 1640 (Indfæstn. og sagesfald), Kærgd. tb. 1646, 24.4, 1650, 22.3., VHD. tb. 1662, 31.5.
20. VHD. tb. 1649, 30.6.
21. VHD. tb. 1654, 25.2.
22. VHD. tb. 1661, 19.1.
23. VHD. tb. 1663, 28.3.
24. VHD. tb. 1663, 4.4, 1664, 19.3., 3.10.